

ОБРАЗОВАЊЕ, ФИНАНСИЈСКО-РАЧУНОВОДСТВЕНА И МЕНАџЕРСКА ПРОФЕСИЈА У СРБИЈИ – ОДНОС ВИСОКООБРАЗОВНИХ УСТАНОВА НАСПРАМ ПОТРЕБА ТРЖИШТА РАДА И ПРИВРЕДЕ

Бојана Остојић и Милутин Пећић
Факултет за пројектни и иновациони менаџмент ПМЦ
Милан Џамић
Министарство одбране Републике Србије

Иако школе успевају да испоруче коректан квалитет, мора се прихватити чињеница да се образовање треба реформисати ради стварања довољно квалитетног кадра за тржиште рада у времену свеопште дигитализације. Потребно је осавременити наставу и омогућити да и просветни кадар и ученици и студенти разумеју привреду будућности и стекну потребна нова знања и вештине.

Кључне речи: *образовање, квалитет, вештине, тржиште рада, дигитализација*

Увод

Предмет истраживања студије је анализа значаја унапређења образовања у циљу постизања боље конкурентности Србије. Објашњавају се појмови људског капитала, друштвеног капитала и указује се на значај образовања. Економски развој и благостање друштва проучава се кроз сагледавање појма конкурентности. Указује се на иницијативе за унапређење конкурентности у којима образовање има значајно место.

Студија ће се осим тога бавити и проблематиком образовног система Србије - његовим недостацима и упоредити реформске процесе у Србији са оним у Хрватској и Бугарској, уз анализу одлива мозга и елемента корупције као значајних проблема Балкана и других мање развијених делова света.

Србија је почев од 2000. године усвојила низ стратегија чији је циљ био реформисање образовног система и тржишта рада. Највећи недостатак који су мале усвојене стратегије јесте што њиховом применом често нису постизани жељени резултати. Раније се образовање које се стицало у основним школама у Србији сматрало конкурентском предношћу, али то сада више није случај. Као најслабији део образовања јавља се образовање у средњим школама.

Од 2005. године у високо образовање Србије уведен је Болоњски процес, али је се упркос свим напорима који су уложени током последњих година он показао као неадекватан с' обзиром на погоршање економске ситуације и проблеме одређеног броја факултета да се прилагоде новим условима у образовном систему.

Упоређивањем образовног система у Србији и у суседним земљама и земљама бившег Варшавског уговора (које су касније приступиле Европској Унији) долази се до закључка да Србија заостаје за земљама Источне Европе које сада чине део ЕУ. Подаци показују да више од трећине становништва Србије нема завршену основну школу, док је рачунарски писмена само трећина грађана. Насупрот ниској стопи рачунарске писмености код становништва Србије јавља се висок број слободних радних места у области информационих технологија, која су послодавци пријавили Националној служби за запошљавање током претходне две године. Како истраживања показују од 50.000 до 100.000 нових радних места би могло да буде отворено у сектору информационо-комуникационе технологије у Србији до 2020. године. Услов су бољи закони и више школованих кадрова, јер се годишње образује 1.000-1.500 стручњака за ову област која запошљава 30.000 радника. Сектор је у константном порасту, па је тако у првих 9 месеци ове године извоз ИКТ услуга био 163 милиона долара, што је 37% више него у истом периоду прошле године.

Посебно ћемо усмерити акценат на још увек неискоришћен ресурс Србије – расположиви интелектуални капитал за развој пољопривредног сектора, а њега чине:

- образовне, стручне институције – у Србији постоји 5 пољопривредних факултета, 3 високе пољопривредне школе; 10 пољопривредних института, 15 регионалних привредних комора и сл.

- преко 30.000 дипломираних инжењера пољопривреде различитих специјалности

- научноистраживачки пројекти који укључују регионалну сарадњу међу земљама у окружењу.

Србија се не може похвалити великим природним наслеђем. Иако се стално истиче добра географска позиција наше земље, то и није баш истина. Када је реч о положају и могућностима које она пружа једино што нас издваја од осталих земаља је река Дунав. Србија нема великих природних богатстава. Исто важи и за величину тржишта које се већ деценијама смањује и у демографском и географском смислу.

Према извештајима о светској конкурентности Србија је до 2016. године бележила сталан пад места на листи коју сачињава Светски економски форум на основу Глобалног индекса конкурентности. Србија се 2014. године налазила на 85. месту, 2015. на 93, 2010. године на 96, 2016. на 95. и 2017. године, такође, на 95. месту.

Конкурентске предности Републике Србије су: животни век, мали број случајева заражених туберкулозом, мали број заражених ХИВ-ом, уписани број ученика у средње школе, уписани број студената у високе школе, квалитет математичког и научног образовања, правна заштита зајмопрималаца и зајмодаваца, број претплатника мобилне телефоније, број претплатника фиксне телефоније, број претплатника широкопојасног Интернета, проточна моћ Интернет мреже, број претплатника широкопојасног Интернета путем мобилних телефона, број дана који је потребан за покретање новог пословног подухвата; прилагодљивост у одређивању плаћа, трошкови отпуштања.

Конкурентски недостаци Републике Србије су: одлив мозгова, терет државне регулативе, власничка права, независност судства, укупна логистичка инфраструктура (квалитет путне мреже, железничке мреже, речних и ваздушних лука), заштићеност мањинских акционара, осмишљеност финансијских тржишта, стање банкарског система, постојање монопола, слаба заштита интелектуалног власништва, слаб интензитет конкуренције на локалном тржишту, слабо корпоративно управљање; слаба сарадња послодаваца и запослених, мала захтевност купаца, мало улагање у истраживање и развој, слаба посвећеност обуци запослених, ретко коришћење професионалног менаџмента, осмишљеност производних процеса, неразвијеност кластера, углавном не претерано квалитетни и малобројни добављачи, мале могућности за истраживање и обуку.

Образовање у Србији

Прво што треба нагласити када је питање основно образовање у Србији јесте да сва деца узраста нула до седам година морају обавезно учествовати у предшколским програмима пред поласка у школу. Када отприлике напуне седам година деца у Србији полазе у основну школу која се одвија у два циклуса:

1. од првог до четвртог разреда основне школе деца похађају разредну наставу;
2. од петог до осмог разреда основне школе деца прелазе у други циклус где предају професори који су се усавршили за одређене предмете.

Сваки човек у Србији је у обавези да заврши осам разреда основне школе што се често, нажалост, не дешава. Главни језик на коме се изводи настава у основним и средњим школама је српски језик. Настава се може слушати и на следећим језицима: албанском, бугарском, хрватском, мађарском, румунском, русинском и словачком. Ученици у првом циклусу основног образовања имају једног разредног старешину који предаје све предмете, са изузецима грађанског васпитања, веронауке и страних језика које предају посебни наставници. Од првог разреда основне школе обавезно је учење једног страног језика, док се други страни језик учи од петог разреда.

Табела 1 – Данашњи систем образовања у Србији

Степен	Структура	Трајање по годинама старости ученика
Предшколско образовање	н/а	0-7 година
Основно образовање	– четири године разредне наставе – четири године предметне наставе	7-15 година
Средње образовање	– гимназије и стручне школе (три и четири године) – курсеви (две године)	15-19 година
Високо образовање		
1. Неуниверзитетско образовање	– више струковне студије (две до четири године)	– н/а
2. Универзитетско образовање	– факултети (три до шест година)	– н/а

(Извор: OECD, Reviews of National Policies for Education: South Eastern Europe 2014, Vol. 2, FYROM, Moldova, Montenegro, Romania, Serbia. OECD, pp. 343)

Средње школе у Републици Србији састоје се од четири године општег образовања или васпитања или две до четири године стручног образовања. Гимназије омогућавају својим ученицима четири године општег образовања уз могућност усмеравања ка већем броју предмета везаних за језике, математику, друштвене науке, природне науке, информационе технологије или филозофију. Ученици који заврше гимназије могу уписати било који факултет након завршетка школовања, док ученици средњих школа могу наставити школовање на факултетима који одговарају њиховој струци. Ученици средњих стручних школа који су завршили трогодишње школовање могу полагаати додатне предмете како би добили могућност за упис на високе школе.

Свршени средњошколци могу стећи високо образовање кроз студије на вишим школама, факултетима државних и приватних универзитета, као и на академијама уметности. Настава на вишим школама обично траје две до три године и оне су данас претворене у високе школе струковних студија. Постоје и специјалистичке академске студије које трају додатних годину или две након основних студија. Њиховим завршетком се добија диплома са професионалним звањем. Основне академске студије трају три или четири године (са тим изузетком да се након завршетка четворогодишњих студија добија звање дипломирани). Постдипломске студије након чијег завршетка се добија звање мастера трају две године (у случају трогодишњих основних академских студија) или једну годину (у случају трајања основних студија од четири године). Да би кандидат стекао докторско звање неопходно је да заврши докторске студије у трајању од три године након што је пре тога стекао звање мастера. (Стратегија образовања)

Табела 2 – Показатељи образовања према рангу Глобалног индекса конкурентности (ГИК) – поређење 2008, 2012. и 2016. године

Показатељи образовања према рангу Глобалног индекса конкурентности (ГИК)	2008.	2012.	2016.
Квалитет основног образовања	48	83	77
Упис у основну школу	34	77	55
Издвајања за образовање	82	n/a	69
Упис у средње образовање	64	58	64
Упис у високо образовање	56	52	46
Квалитет високог образовања	49	111	103
Квалитет математичког и научног образовања	31	60	46
Квалитет школа менаџмента	87	116	105
Пристап интернету у школама	79	92	102
Доступност локалних услуга за истраживање и обуку	74	125	102
Степен обуке запослених у образовању	121	138	127
Капацитет за иновације	92	138	130
Квалитет научно-истраживачких институција	49	67	60
Сарадња института и привреде у истраживању и развоју	62	99	96
Доступност научника и инжењера	50	78	90

(Извор: Porter, M. and Schwab, K. (2008). The Global Competitiveness Report 2008-2009. Geneva, World Economic Forum. Schwab, K. (2012.) The Global Competitiveness Report 2012-2013. Geneva, World Economic Forum. Schwab, K. (2016). The Global Competitiveness Report 2016-2017. Geneva, World Economic Forum)

Србија заузима 90. место према Извештају из 2016. године. За привреде које се налазе на месту нижем од 50. у Извештају се сваки појединачни показатељ изнад 51. места сматра конкурентском предношћу. Сваки показатељ испод 50. сматра се конкурентским недостатком. Тако, на пример, показатељ „Квалитет основног образовања” сматра се конкурентском предношћу Републике Србије. Велики проблем Србије је што је скоро у свим посматраним показатељима забележила изразити пад. (Schwab, 2016)

Корупција и образовање

Корупција у образовању се у одређеној мери разликује од корупције у управи зато што утиче на образовне програме и спрему ученика и студената. Она чини да ученици поред знања тада уче и коруптивне методе. Облици корупције који се јављају су: продаја уписних места у (високим) школама, продаја места у студентским домовима, куповина испита, ненаменско трошење средстава и ненаменска употреба просторија којим образовне установе располажу. Такође, за корупцију у образовању је нарочита појава позната као „услуга за услугу” која занемарује употребу новца. На пример, један учесник корупционог посла омогућава штићенику другог учесника да упише жељену школу и заузврат тражи исто за свог штићеника. (Осипан, 2012)

Значајан проблем који се може јавити у случају корупције у образовању је што се пажња студената усмерава са што бољег успеха у школи само на знање које је потребно да би се стекла диплома. То је случај у сиромашним и транзиционим земљама. Дешава се и да послодавци пошто је ривалство на тржишту слабо траже запослене који испуњавају одређене услове и да могу заврше неки посао за што мању плату. Квалитет њиховог образовања им није нарочито битан. Тај проблем се поред борбе против корупције у самом образовању може решити и већом конкуренцијом међу предузећима на тржишту. Ту већу конкуренцију предузећа ће захтевати боље образоване запослене што ће утицати и на мању корупцију у образовном систему. Резултат корупционих активности је такав да на радна места која захтевају висок степен образовања долазе појединци који су своје дипломе стекли на непримерен начин чиме се угрожава једнакост у друштву и обесмишљава жеља за напретком. То представља лоше распоређивање кадрова и чини систем мање ефикасним.

Истраживање Танџија и Давудија показало је да се доносиоци одлука често опредељују за оне одлуке које се односе на усмеравање јавних расхода ка инфраструктурним инвестицијама. Како би се такве инвестиције брзо оствариле, што се нарочито огледа код одлука везаних за усмеравање новца, неке од одлука се морају брзо донети уз велику слободу одлучивања оних који их доносе. Често, у том смислу, не постоје ни довољна законска ограничења. Углавном су у питању пројекти који се изводе ретко због своје скупоће. Они су по природи јединствени и сложени, тако да постоји доста прилика за коруптивне радње. За разлику од њих највећи број расхода везаних за образовање су стални, попут плата професора, па се могу лако уочити неправилности поређењем расхода између два временска периода. Стога неко ко жели да прибегне корупцији пре ће се определити за потрошњу новца на неки инфраструктурни пројекат него, на пример, на образовање или здравство. Оно што се јавља као последица овакве праксе је и подстрекивање одабира нових пројеката који уопште

нису потребни. Политичари у корумпираним државама пре су спремни да уложе новац у изградњу новог моста или пута него у одржавање старог. Први разлог је што одржавање спада у расходе који нису тешко проверљиви и ту се корупција лако уочава. Други разлог се везује за чувено пресецање црвене врпце уз велику пажњу медија и последично јавности. Из горе наведеног може се уочити двострука економска неефикасност. Средства која су могла бити уложена у образовање и којима би се створила могућност за унапређење људског капитала усмерена су на инфраструктурне пројекте. Са друге стране, новац за одржавање постојеће инфраструктуре се улаже у нове пројекте који уопште нису потребни. (Беговић, 2007)

Хајнс је установио да се највећа корупција може јавити у случају набавке војних авиона, а да је најмања приликом издвајања за основно образовање. Аутор наводи да је набавка авиона најбоља прилика за корупцију због тога што постоји мали број произвођача, олигополска структура тржишта и висока рента (корупциона добит) оних који приступају корупцији (уговори при набавци војних авиона су изражени у стотинама милиона или чешће милијардама долара). При томе су у питању веома сложени и технолошки захтевни производи који се прибављају веома ретко. Стога је тешко сагледати једну набавку авиона или упоредити две набавке. Набавке за потребе школа су, са друге стране, сличне и обављају се уз учешће великог броја произвођача. Битно је навести да се оне врше деценијама односно да су устаљене. Одговор на питање за које ће се улагање пре одредити доносиоци одлука у високо корумпираним државама је прилично лак. (Беговић, 2007)

Све горе наведено не значи да корупције у образовању нема, већ да је корупција она добит ипак мањег обима у односу на ону која се јавља при градњи путева или набавци оружја. Реформом образовања може се спречити или у најмању руку умањити корупција и самим тим побољшати привредни раст и економски развој. У земљама у развоју где је систем вредности често поремећен, људи корупцију не доживљавају као лошу појаву. Они чак сматрају да је корупција добра ствар како би се неки послови завршили. Многи такође не схватају појам корупције. Прихватају је као саставни део живота. Ту образовање може да одигра своју улогу. Није само породица место где се деца подучавају исправним вредностима. Томе служе и школе. Ако се од малих ногу људи науче да препознају проблем корупције и њене последице, корупције ће бити мање. Образованије становништво створиће бољу државну управу и неће пристајати да учествује у таквим пословима. Друго, чак иако се деси да корупција постоји са њом ће се лакше изборити образованије становништво него оно које то није. Квалитетније образовање ће изнедрити образованије људе. Они који су образовани разумеће механизме који им стоје на располагању за борбу против корупције, па макар то били грађански протести и превремени избори. Неће се помирити са таквим стањем. Реформа образовања не може да реши сама проблем корупције, али може да буде део решења.

Да би се смањила корупција неопходно је да јавност буде добро обавештена о томе шта је корупција, како се испољава и како се она може сузбити. Зато је неопходно да се покрену кампање са циљем да се становништво образује по овом питању. Када се поставе основе за стварање отвореног и правичног друштва лакше се може приступити борби. Друштво у коме се људи боје да корупцију пријаве зато што могу да снесе последице не може се успешно борити против ове друштвене искривљености.

Образовање и конкурентност

Конкурентност земаља је сложен појам зато што не постоје две земље које конкуришу на исти начин. Економисти се зато труде да установе одређене сличности између успешних земаља да би утврдили шта је то што је довело до њиховог успеха, али и да утврде шта то неуспешне земље чини неуспешнима. Циљ је утврдити, ако је то могуће, бар неке правилности које важе за већину успешних земаља како би се сачинили савети за оне земље које нису оствариле такав ниво благостања.

У Извештају о светској конкурентности (2008) истиче се да је Глобални индекс конкурентности настао да би економисти широм света могли да пореде конкурентност међу земљама. Водећи светски економисти који се баве конкурентношћу су утврдили оквир који треба да објасни продуктивност једне земље као средства које повећава благостање у једној држави. Њега сачињавају: наслеђе, макроекономска конкурентност, микроекономска конкурентност.

Наслеђе је све оно што су постојеће генерације наследиле од својих предака било да су то људски квалитети, физички капитал или природна добра. Наслеђе свакако утиче на продуктивност и благостање, али оно само није довољно да објасни високу продуктивност и благостање одређених држава. Оно пружа добра, али само високом продуктивношћу та средства могу довести до благостања. У наслеђе спадају природна добра којима располаже једна земља, географска локација и величина тржишта. Наслеђе ипак може знатно да утиче на благостање. Наслеђено богатство може да објасни само наслеђени део благостања. За економисте је битно да разумеју како је нека земља достигла створено благостање зато што оно може да се увећа. Србија се не може похвалити великим природним наслеђем. Иако се стално истиче добра географска позиција наше земље, то и није баш истина. Када је реч о положају и могућностима које он пружа једино што нас издваја од осталих земаља је река Дунав. Србија нема великих природних богатстава. Исто важи и за величину тржишта које се већ деценијама смањује и у демографском и географском смислу.

Макроекономска конкурентност ствара могућности за продуктивност и налази се под контролом државе. Ипак, она није сама довољна да објасни конкурентност. Под макроекономску конкурентност спадају две велике области:

- друштвена инфраструктура и институције државе (СИПИ; даље се грана на владавину права, политичке институције и основне људске способности);
- макроекономске политике (МП; овде спадају фискална и монетарна политика).

Микроекономска конкуренција је важнија зато што од микроекономских способности привреде и осмишљености локалне конкуренције зависи продуктивност. Три велике области микроекономске конкурентности су:

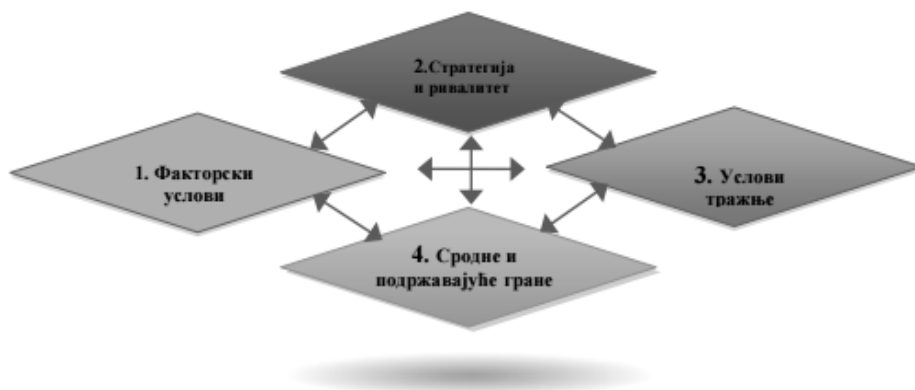
- осмишљеност пословања и стратегија предузећа;
- стање развоја кластера (које је укључено у претходну област због ограничености података) и;
- квалитет националног пословног окружења.

Осмишљеност пословања и стратегија предузећа исказује се стратегијама и организационим праксама. У ову област спадају показатељи који се односе на мала и средња предузећа и предузетништво. Овај део микроекономске конкурентности су

старији економисти занемаривали, али јој се данас придаје знатно већи значај. Ипак, још није довољно истражена. Квалитет националног пословног окружења веома је важна област зато што она има велики утицај на продуктивност предузећа. Оно што треба истаћи јесте да држава поставља правила, а предузећа су та која треба да омогуће достизање високог животног стандарда. Предузећа су та која стварају благостање. Од квалитета пословног окружења једне земље зависи да ли ће у томе и успети. Што је већи квалитет пословног окружења предузећа имају веће могућности за развој, избор у сваком смислу и на крају прилику за достизање веће продуктивности. Због важности ове области за продуктивност једне државе харвардски професор Мајкл Портер развио је Ромб националне предности познат и као Портеров дијамант који служи да се спознају конкурентске предности и недостаци окружења у коме послују предузећа. Ромб националне предности сачињавају четири димензије:

- факторски услови – овде се истражују чиниоци производње који су неопходни да се конкурише у једној области као што су радна снага и инфраструктура;
- стратегија и ривалитет – подразумева услове који указују на то како се предузећа оснивају, воде и какво ривалство постоји међу њима;
- услови тражње – показују каква је тражња за производима и услугама одређене привредне гране;
- сродне и подржавајуће гране – указује на постојање добављача и грана које су њима сродне у земљи. (Портер, 2008)

Према Извештајима о светској конкурентности Србија је до 2010. године бележила сталан пад места на листи коју сачињава Светски економски форум на основу Глобалног индекса конкурентности. Србија се 2008. године налазила на 85. месту, 2009. на 93, 2010. године на 96, 2011. на 95. и 2012. године, такође, на 95. месту.

Портеров дијамант

(Извор: Мајкл, Е.П. (2008). О Конкуренцији. Београд: Факултет за економију, финансије и администрацију)

Конкурентске предности републике Србије су: животни век, мали број случајева заражених маларијом (у стварности нема их) и туберкулозе (веома мали број), мали број заражених ХИВ-ом, уписани број ученика у средње школе, уписани број студената у високе школе, квалитет математичког и научног образовања, правна заштита зајмопрималаца и зајмодаваца, број претплатника мобилне телефоније, број претплатника фиксне телефоније, број претплатника широкопојасног Интернета, проточна моћ Интернет мреже, број претплатника широкопојасног Интернета путем мобилних телефона.

Конкурентски недостаци су: одлив мозгова, терет државне регулативе, власничка права, независност судства, укупна логистичка инфраструктура (квалитет путне мреже, железничке мреже, речних и ваздушних лука), заштићеност мањинских акционара, осмишљеност финансијских тржишта, стање банкарског система.

Стратегија и ривалство

Конкурентске предности: укупно пореско оптерећење као проценат добити (порез на добит, порез на зараде и остали порези), број дана који је потребан за покретање новог пословног подухвата, прилагодљивост у одређивању плата, трошкови отпуштања.

Конкурентски недостаци: постојање монопола, слаба заштита интелектуалног власништва, слаб интензитет конкуренције на локалном тржишту, слабо корпоративно управљање, слаба сарадња послодаваца и запослених.

Услови тражње и пословање предузећа и стратегија

Конкурентске предности: нема их.

Конкурентски недостаци: мала захтевност купаца, мало улагање у истраживање и развој, слаба посвећеност обуци запослених, ретко коришћење професионалног менаџмента, осмишљеност производних процеса.

Повезане и подржавајуће привредне гране

Конкурентске предности: нема их.

Конкурентски недостаци: неразвијеност кластера, углавном не претерано квалитетни и малобројни добављачи, мале могућности за истраживање и обуку.

Одлив мозгова

Образовање, али и сам одлазак на школовање утиче на миграције становништва. Универзитети се углавном налазе у близини великих градова или су градови израсли око старих универзитета. Људи који су стекли високо образовање имају веће могућности за зараду и боље услове за напредак у каријери у градским срединама. Оно што је постала редовна појава у савременом свету и што треба да забрине доносиоце одлука у мање развијеним земљама је тзв. одлив мозгова. У књизи Економски развој за одлив

мозга наводи се „да је то посебно видљиво у случају научника, инжењера, академика, те лекара, где су хиљаде њих образовани у институцијама у својој домовини, уз значајне друштвене трошкове, да би користи тог рада и допринос даљем економском развоју побрале државе које су већ богате.“ (Тодаро, Смит, 2006) Двојица аутора су отишли корак даље и направили су разлику између „спољашњег“ и „унутрашњег“ одлива мозга. Тиме што одређени број високообразованих људи напусти земљу не утиче се само на степен и структуру економског развоја. Поред тога што се несумњиво смањује понуда висококвалификоване радне снаге долази до промена у самим образовним системима неразвијених држава. Оно што се дешава јесте да се образовани људи који остају у земљи усредсређују на идеје које долазе из богатих земаља. Како би покушали да остану у додиру са најновијим достигнућима свога занимања они поред преко потребних нових сазнања прихватају филозофију онога што се у развијеним земаљама сматра највишим степеном стручности. Према оцени „унутрашњи одлив мозга је опаснији од вањског“ зато што се, у том случају, пажња будућих генерација усмерава на питања која за њихове државе у том тренутку уопште нису битна. Иако је емиграција високообразованих још увек мања од емиграције необразованих, утицај одлива мозга има далекосежније последице за развој сиромашних земаља. (Тодаро, Смит, 2006)

Ројзин у својој књизи истиче четири чиниоца који су утицали на појаву бекства капитала:

1. технолошки напредак – довео је до великог развоја одређених привредних грана у развијеним земаљама, а нарочито се ту мисли на информационе и телекомуникационе технологије. То је створило велику тражњу за стручњацима ових занимања у развијеним земаљама. Комуникационе технологије које су последњих деценија доживеле незапамћен развој су довеле до тога да високообразовани из сиромашних земаља буду повезанији са светским тржиштем рада као никада пре. Глобализација је утицала, такође, да се послодавци из развијених земаља окрену ка тражењу запослених у мање развијеним земаљама;

2. пад броја и старење становништва у развијеним земаљама – за последицу има велики притисак на привреду и здравствене системе.

3. висока незапосленост образованих у неразвијеним земаљама – доводи до њиховог одласка у оне развијене.

4. опште стање у привреди и друштву како развијених тако и неразвијених земаља – утиче на бекство људског капитала. У развијеним земаљама често долази до „замрзавања“ зарада, девалвације националне валуте и високе инфлације што наводи део чланова интелектуалне елите да напусти земљу. Оно што високообразовани из сиромашних земаља желе јесу приходи који су у складу са њиховим образовањем, али и стабилно друштвено и политичко окружење. На одлазак утиче и присуство различитих етничких заједница у земаљама примаоцима које олакшавају почетни период новопридошлица. Доласку имиграната доприноси и квалитет образовања у развијеним земаљама. Посебан случај и крајњи узрок који утиче на одлазак како високообразованих тако и необразованих људи су ратови какви су могли да се виде и на простору бивше Југославије. Тада до изражаја не долази жеља људи за бољим животом и каријером већ пуки опстанак. (Роисин, 2004)

Образовано становништво напушта Србију из следећих разлога:

- ниске зараде младих научника и професора;
- немогућност обезбеђивања стана или куће;

- недостатак савремених услова за истраживања;
- непостојање сигурних изгледа за напредак у академској каријери;
- мали друштвени значај позива научника;
- непостојање јасне политике Србије као државе да промени ситуацију.

Према подацима анкете за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду о карактеристикама миграција 1994. и 1999. године, у периоду деведесетих на дужи временски период, и вероватно трајно, иселило се 5% укупног становништва, што је више него у ранијим деценијама. Према подацима добијених анкетом ИСФФ изразиту већину (91%) чине особе млађе и средњег узраста (мање од 40 година) и то најчешће студенти и људи са високим образовањем. Према овом истраживању Србија је током 90-их изгубила знатан део своје најбоље потенцијалне радне снаге.[5] Ни после 2000. године, ситуација се није побољшала. Србија је данас, поред Гвајане, земља са највећим одливом мозгова. (Болчић, Милић, 2002)

Подаци Завода за статистику говоре да Србију годишње напусти више од 700 људи са високим образовањем, са циљем да се усаврше у иностранству. Пре четири деценије са дипломом факултета је у иностранство одлазило 2% емиграната, а данас тај број чини 15%. Највећи број академски образованих грађана одлазе са завршеним економским, медицинским, стоматолошким и електротехничким факултетом.

Закључак

Оно што је неопходно да се у Србији учини јесте стварање ефикасног тржишта рада које ће решити проблем велике незапослености и ниских плата. Ефикасност тржишта рада доста зависи од радног законодавства које треба да рад учини конкурентним тржишним фактором. Новим Законом о раду предвиђа се поједностављење процедура заснивања и раскидања радних односа, смањење дискриминације на тржишту рада, увођење флексибилног радног времена, рада у функцији образовања, позајмљивање радника другом послодавцу, рад на даљину и др. Иако су законом обезбеђени ови циљеви незапосленост је и даље велики проблем будући да имамо велики раскорак између квалификација незапослених будући да су њихова знања везана за старе технологије и због тога је неопходно извршити реформе и у сектору образовања, и такође обуку младих ускладити са потребама на тржишту рада како не би дошло до ситуације да данас имамо све мање ситних занатлија на једној, а на другој страни превише економиста и правника што је само један од примера. Такође предности новог Закона о раду тичу се отпремнина које се сада радницима исплаћују само на основу стажа код последњег послодавца чиме се спречава смањење тражње за радом будући да послодавци желе да избегну високе трошкове раскидања уговора са радницима који код њих раде дуго. Међутим, упркос свему томе код нас не постоје посебни судови за радне спорове, нема кривичног гоњења послодавца ако не исплаћују зараде, а синдикати су разједињени и отпор им је слаб и симболичан те радници сматрају да ми Закон о раду иде на штету. Због тога је неопходно извршити реформе у читавом систему и друштву а не само у сфери радног законодавства.

Научни истраживачи који се баве образовањем дуго већ разматрају утицај који има конкуренција на овом пољу на квалитет самог образовног система. Стручњаци су сагласни да држава не сме да буде чинилац који ће одређивати које ће образовне

установе бити најбоље. Њена улога мора бити строго у области прописивања правила и надгледања спровођења. Истраживања су показала да конкуренција може утицати на квалитет просветних система непосредно и посредно. Када је реч о непосредном утицају на квалитет знања који ученици и студенти стичу истраживачи нису могли да донесу једногласан закључак. Један број студија говори у прилог повећања квалитета у условима конкуренције, док се према другим није могло тако нешто закључити. Зато је несумњиво да је њен посредан утицај значајан тако да конкуренција: повећава број уписаних ученика и оних који завршавају школу, увећава присуство настави и квалитет наставних програма, смањује недисциплину, повећава плате професорима итд. Она утиче на већу „отвореност“ система и смањење корупције. Постојање приватних школа утиче на већи квалитет оних у државном власништву и ствара додатне изворе финансирања. Конкуренција је важан чинилац за стварање квалитетније просвете који, ипак, мора бити у сагласју са другим мерама.

Србија је од 2000. године донела низ стратегија које су имале за циљ да реформишу како образовни систем тако и тржиште рада. Највећи недостатак свих усвојених стратегија била је њихова примена где често нису били постигнути очекивани резултати. Образовање које се стицало у српским основним школама сматрало се конкурентском предношћу, али то сада више није случај. Као најслабији део образовања узима се средњошколско образовање. Од 2005. године Болоњски реформски процес постао је стварност српског високог образовања. Ипак, оцена тих напора последњих година бележи благи пад због погоршања економске ситуације и проблема одређеног броја факултета да се прилагоде новим условима у образовном систему.

Однос између корупције и образовања је двосмеран. Корупција има утицај на образовање на непосредан и посредан начин, али и путем образовања могуће је остварити резултате на пољу сузбијања корупције. Непосредан утицај корупције на образовање утиче на то да ученици уместо да своју пажњу и време усмере на стицање нових знања, они проналазе начине како да коруптивним радњама остваре своје циљеве. Тим поступцима појединци често доводе у питање и рад оних који се придржавају свих правила. Корупција у образовању не мора да укључује новац већ се може спроводити по принципу услуга за услугу. Један од начина за превазилажење ове пошасте је и повећање конкуренције како у образовном систему тако и на тржишту рада. Посредан утицај корупције на образовање је повезан са начином на који се усмеравају финансијска средства. Истраживачи су утврдили да се највећа добит за учеснике корупције остварује у новим великим инфраструктурним подухватима и при куповини најсавременијег наоружања. Најмања добит се може остварити при корупционим радњама у образовању и овакав вид корупције се лакше открива од претходно наведених. Зато се они који доносе одлуке и желе да прибегну корупцији не опредељују за улагање у образовање. Образовање, са друге стране, може пружити подршку укупној борби против корупције у једном друштву тако што ће се млади нараштаји учити о корупцији као о великом проблему друштва, а они старији подсећати да прибегавање корупцији није примерен облик понашања.

Литература

- [1] Akert, R., Aronson, E., Wilson, T. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate doo.
- [2] Aronson, E., Wilson, T., Akert, R. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate doo.
- [3] Babić, Z. (2011). *Modeli i metode poslovnog odlučivanja*. Sveučilište u Splitu: Ekonomski fakultet.

- [4] Bahtijarević Šiber, F. (1998). *Informacijska tehnologija i upravljanje ljudskim potencijalima*. Zagreb: Slobodno poduzetništvo.
- [5] Bass, B. M. (1985). *Leadership and performance beyond expectations*. New York: Free Press.
- [6] Bauer, T. N., Bodner, T., Erdogan, B., Truxillo, D. M., & Tucker, J. S. (2007). Newcomer adjustment during organizational socialization: A meta-analytic review of antecedents, outcomes and methods, *Journal of Applied Psychology*, No. 92, pp. 707–721.
- [7] Begović, B. (2007). *Ekonomska analiza korupcije*. Beograd: Centar za liberalno-demokratske studije.
- [8] Bennis W., Nanus B. (1985). *Leaders: the strategies for taking charge*. New York: Harper & Row.
- [9] Bogičević, B. (2004). *Menadžment ljudskih resursa*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta.
- [10] Bojanović, R. Ž. (2009). *Psihologija međuljudskih odnosa, Konflikta na radu*. Beograd: Društvo psihologa Srbije - Centar za primenjenu psihologiju.
- [11] Bolčić, S., Milić, A. (2002). *Srbija krajem milenijuma - razaranje društva, promene i svakodnevni život*. Beograd: Filozofski fakultet - Institut za sociološka istraživanja.
- [12] Burns, J. M. (1978). *Leadership*. New York: Harper & Row.
- [13] Bush, T. (2003). *Theories of Educational Leadership and Management*. London: Sage Publications.
- [14] Čukić, B. (2004). *Integrativni menadžment ljudskih resursa*. Kruševac: Izdavački centar za industrijski menadžment plus.
- [15] Čamilović, S., Vujić, V. (2006). *Osnove menadžmenta ljudskih resursa*. Beograd: Fakultet organizacionih nauka.
- [16] Damnjanović, P., Suša, B., Škunca, D., Milenković, S., Ristić, Ž. (2012). *Menadžment ljudskih resursa*. Beograd: EtnoStil d.o.o.
- [17] Dedić, G. (2005). Sindrom sagorevanja na radu, *Vojnosanitetski Pregled*, Vol. 62 (11), pp. 851–855.
- [18] Depree, M. (1990). *Leadership is an art*. USA: DTP.
- [19] Dess, G., Lumpkin, T., Eisner, A. (2007). *Strategic Management*. Beograd: Data Status.
- [20] Dessler, G. (2007). *Osnovi menadžmenta ljudskih resursa*, Data Status, Beograd.
- [21] Đuričin, D., Janošević, S. (2006). *Menadžment i strategija*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta.
- [22] Drucker, P. (1992). *Nova zbilja*. Zagreb: Novi liber.
- [23] Drucker, P. (2005). *Upravljanje u novom društvu*. Novi Sad: Adizes.
- [24] Đorđević-Boljanović, J., Pavić, Ž. (2011). *Osnove menadžmenta ljudskih resursa*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
- [25] Đorđević-Boljanović, J. (2009). *Menadžment znanja*. Beograd: Data status.
- [26] Eshleman, J. R., Cashion, B. G., Basirico, L. A. (1993). *Sociology*. US: Harper Collins College Publishers.
- [27] Enderud, H. (1980). Administrative leadership in organized anarchies. *International Journal of Institutional Management in Higher Education*, No 4 (3), pp. 235–253.